

תהילים מזמור קכ"ו

שיר המעלות בשוב ה'

מבוא

מזמור קכ"ו הוא השביעי מתוך חמישה עשר מזמורי שירי המעלות. מזמור קכ"ו עוסק בשיבת ציון ובגאולה.

שאלות מכוונות למידה

- מה הרקע לאמירת המזמור?
- האם המזמור חובר לפני השיבה לציון או לאחריה? האם המשורר מתייחס לשיבה כאל אירוע מהעבר או כאל כמיהה לעתיד?
- מה פשר הדימויים במזמור " כחולמים ", " כאפיקים בנגב "?
- מה הקשר בין סוף המזמור העוסק בתחום החקלאי לראשיתו?

מבנה המזמור ושאלת חיבורו

תהלים פרק קכו

(א)	שיר המעלות	
(ב)	בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחלמים : אז ימלא שחוק פינו אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עמנו	ולשוננו רנה הגדיל ה' לעשות עם אלה : היינו שמחים :
(ג)	שובה ה' את שביתנו כאפיקים בנגב : הזרעים בדםעה הלוד הלוד ובלכה נשא משך הזרע	ברנה יקצרו : בא יבוא ברנה נשא אלמתי :
(ד)		
(ה)		
(ו)		

במזמור שתי מחציות בנות שלושה פסוקים כל אחת. בפסוק הראשון בכל מחצית מופיע המשפט המרכזי, ושני הפסוקים הבאים אחריו מפרטים אותו. כך נוצרת הקבלה ישרה בין המחציות:

המחצית הראשונה מתארת את שמחת השבים לציון.

המחצית הראשונה נפתחת בתיאור המצב בעת שיבת ציון על ידי דימוי "היינו כחולמים". לאחר מכן באה הרחבה בעניין רינת השבים לציון ושמחתם על נס הגאולה, שאפילו הגויים מכירים בו.

המחצית השנייה פותחת בבקשה בעניין השיבה.

המחצית השנייה מעצימה את השיבה על ידי דימוי "כאפיקים בנגב". לאחר מכן באה הרחבה של תחושת הצפייה לגאולה ע"י משל החקלאי הזורע בדמע, וזוכה לרינה רק בקציר.

המילים המנחות במזמור: שוב, ו"רון"

מילים אלו בהטיות שונות מופיעות בשני החלקים והן מכוונות אותנו לנושא המרכזי שלו - שמחת השבים לציון.

זמן חיבורו של המזמור

תהילים פרק קכו

(א) שִׁיר הַמַּעֲלֹת בְּשׁוֹב ה' אֶת שְׂבִיבַת צִיּוֹן הֵינּוּ פְּחֻלְמִים :

...

(ד) שׁוֹבָה ה' אֶת שְׂבִיבַתנוּ פְּאֶפְיָקִים בְּנִגְב :

הקושי

1. עיין בפסוקים א ו-ד והסבר את הסתירה בין שני הפסוקים הללו בדבר זמן חיבורו של המזמור?

הפתרון

הפרשנים הציעו פתרונות שונים לסתירה, לפניך אחת הדרכים לפתור את הסתירה: בפסוק ד: "שׁוֹבָה ה' אֶת שְׂבִיבַתנוּ פְּאֶפְיָקִים בְּנִגְב" משתמע שהמשורר מצוי עדיין בגלות, שכן מובאת שם בקשה מה' שבעתיד ה' ישיב את עמו מהגלות. כך משתמע גם מלשונות העתיד בפסוקים ב-ג: "אֶזְרָא יִמְלָא שְׁחוֹק פִּינִי"; "אֶזְרָא יֹאמְרוּ בְּגוֹיִם". **לפיכך, יש לפרש גם את הזמן של פסוק א בלשון עתיד:** "בְּשׁוֹב ה' אֶת שְׂבִיבַת צִיּוֹן" כפי שביאר המצודות דוד (קכו א): "בשוב - לעתיד כאשר ישיב ה' מן הגלות את השבויים מבני ציון **יאמרו אז הנה כל הצרות שעברו הרי הם כאילו חלמנו חלום**, רוצה לומר לרוב הטובה שיהיה להם אז ידמה להם שלא היו הצרות באמת כי אם בחלום". לאור זאת יש להבין, מדוע ישנם פעלים המתארים את גאולת השבים בלשון עבר, כאילו שהם כבר התרחשו, כגון: "הֵינּוּ פְּחֻלְמִים", "הִגְדִּיל ה' ", "הֵינּוּ שְׂמֵחִים"? מסתבר, שהמשורר נקט כאן בסגנון "עבר נבואי" - הוא משווה לנגד עיניו את שיבת העם מהגלות בצורה ממשית, ולכן הוא נותן ביטוי לתחושות העם שיהיו "אז" בעתיד, בלשונם באותה שעה: אז, הם יאמרו "הֵינּוּ פְּחֻלְמִים", "הִגְדִּיל ה' לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ הֵינּוּ שְׂמֵחִים". כלומר **המשורר נמצא בגלות והוא שר על העתיד** והוא מתאר מה אנשים יחשבו **בעתיד** על מה שקרה להם **בעבר**, ולכן בחלק א' של המזמור הלשוניות עבר ועתיד מופעים זה לצד זה.

מי חיבר את מזמור קכ"ו?

בבא בתרא יד ע"ב

דוד כתב את ספר תהילים על ידי עשרה זקנים.

הקושי

2. דברי הגמרא אלו מעוררים קושי על מזמור קכ"ו, מהו הקושי?

הפתרון (שני הסברים)

א. האב"ע בהקדמתו לספר תהלים, מביא מחלוקת קדומה בשאלה האם ספר תהלים נחתם בימי דוד, או מאוחר יותר. האב"ע עצמו מכריע כפשטות דברי חז"ל, שהספר נחתם בימי דוד. לשיטתו יש לומר, כי **מזמורים שעוסקים בתקופה מאוחרת נכתבו עוד בימי דוד, בנבואה או ברוח הקודש**. רבים מן המפרשים נקטו בגישה זו. לדוגמא נצטט מדברי מצודת דוד בביאורו לתהלים קלו: "על נהרות בבל - "דוד צפה ברוח הקודש אשר יגלה נבוכדנצר את ישראל לבבל, ואמר בלשון הלויים אשר יקוננו ויספרו את הקורות אותם בדרך ויאמרו הנה בהיותנו על נהרות בבל שם ישבנו ..."

ב. המלבי"ם בהקדמתו לספר, פירש על דרך הפשט, **שמזמורים אחדים נכתבו על ידי נביאים המאוחרים לדוד עד ימי עזרא הסופר, ונכללו בספר תהלים**. הוא מיישב את פירושו עם מאמר חז"ל בשני אופנים: הוא מראה שגם בתלמוד יש דעות המייחסות מזמורי תהלים לתקופה מאוחרת מזו של דוד, והוא מבחין בין רובד הפשט לבין חז"ל. (ראה בהרחבה בהקדמת המלבי"ם לתהלים).

עמוס חכם בהקדמתו לביאור "דעת מקרא" לתהלים, חיזק את שיטת המלבי"ם ממקור נוסף בספרות חז"ל (ילקוט המכיר), ממנו עולה שעזרא הסופר כלול ב"עשרה זקנים" שדוד חבר תהלים על ידם. לאור גירסה זו הוא מסביר את כוונת מימרת חז"ל בתלמוד באופן הבא: "שכל המזמורים שאמרו גדולי ישראל ונביאי מראשית הימים (מאדם הראשון) ועד עזרא (עד הזמן שנסתלקה נבואה מישראל) נקראים על שם 'דוד נעים זמירות ישראל'."

עיון במזמור

"בְּשׁוֹב ה' אֶת שְׂיִבַת צִיּוֹן" - מהו כפל הלשון ומשמעותו?

תהלים קכו, א

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוֹב ה' אֶת שְׂיִבַת צִיּוֹן הֵינּוּ כְּחֻלְמִים :

בפסוק א יש כפילות של השורש ש.ו.ב. : "בְּשׁוֹב ה' אֶת שְׂיִבַת צִיּוֹן". המפרשים נטו להסביר ששתי המילים הללו אינן באות באותה משמעות (ויש כאן 'לשון נופל על לשון'). לפניך אחד הפירושים :
 על תלמידי 3 יח"ל לדעת פירוש אחד, ועל תלמידי 5 יח"ל לדעת שני פירושים ואת ההבדל ביניהם.

מצודת ציון

בשוב - מלשון השבה ; שיבת - מלשון שבי.

3. עיין, במצודות דוד, וענה :

א. מה הם שני הפירושים השונים למילים "בְּשׁוֹב" ו"שְׂיִבַת"?

ב. כתוב בלשונך את פירוש המשפט : "בְּשׁוֹב ה' אֶת שְׂיִבַת צִיּוֹן".

○ אב"ע, תהילים קכו, א

שיבת - על משקל שבתם וקימתם.

4. מה ההבדל בין פירוש של האב"ע לפירוש של המצודת ציון? במה הם מסכימים ובמה הם חולקים?

"הֵינּוּ כְּחֻלְמִים" - מהו החלום?

תהלים קכו, א

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוֹב ה' אֶת שְׂיִבַת צִיּוֹן הֵינּוּ כְּחֻלְמִים :

מצודת דוד

בשוב - לעתיד כאשר ישיב ה' מן הגלות את השבויים מבני ציון, יאמרו אז הנה כל הצרות שעברו הרי הם כאילו חלמנו חלום, רוצה לומר לרוב הטובה שיהיה להם אז ידמה להם שלא היו הצרות באמת, כי אם בחלום ראו כאילו מצרים להם.

אבן עזרא

שיבת - על משקל שבתם וקימתם, כן יאמר ישראל בשוב השם שבותם, אין אדם רואה בהקיץ הפלא הזה רק בחלום.

5. בפסוק א, המשורר מתאר את מה שהעולים הרגישו בעת שיבתם - הם הרגישו שהם "חולמים". לפי האב"ע ומצודת דוד, מהו החלום, ומהו משמעותו?

"פֶּאֶפְיָקִים בְּנֶגֶב" - מהו הדימוי?

נגב הוא איזור יבש וצחיח ואולם בזמן שטפון, מתמלאים אפיקי הנחלים במהירות במים שוצפים, הנדמים כנהרות של ממש. ביחס לאותה תופעת טבע בא הדימוי של הנביא:

תהלים קכו, ד	
שׁוֹבָה ה' אֶת שְׁבוֹתָנוּ שְׁבִיתָנוּ פֶּאֶפְיָקִים בְּנֶגֶב:	
מְצוֹדֵת דוֹד	רד"ק
שובה ה' - עודם בגולה יאמרו השב בני הגולה למקומם ונהיה כאפיקים בנגב, רוצה לומר כמים הנגרים בחוזק במקום גובה ויבשה.	כאפיקים בנגב - נגב היא ארץ יבשה, כמו: "אַרְץ הַנֶּגֶב נִתְתַּנִּי" ¹ והיא צמאה למים, ואם יעברו בה אפיקי מים יהיה חידוש גדול וטובה גדולה - כן תהיה תשובת גלותנו ותשועת ישראל. דימה הגלות - לנגב, והישועה - לאפיקים.

6. בפסוק ד, המשורר מדמה את השיבה מהגלות ל"פֶּאֶפְיָקִים בְּנֶגֶב". לפי הרד"ק ומצודת דוד, הסבר את הדימוי ואת משמעותו.

"הַזְרְעִים בְּדַמְעָה בְּרִנָּה יִקְצְרוּ... מהו המשל?"

תהלים קכו		
הַזְרְעִים בְּדַמְעָה בְּרִנָּה יִקְצְרוּ:		
	(ה)	הַלֹּדֶף יִלְדֵּךְ וּבִכָּה נִשְׂא מְשֻׁךְ הַזֶּרַע, בֹּא יְבוֹא בְרִנָּה נִשְׂא אֶלְמֹתָיו:
	(ו)	
מְצוֹדֵת דוֹד	רד"ק	רש"י
...כי בגולה אנו זורעים מעשה המצות בדמעה עד כי חושבים אנחנו שחס ושלום אבדה תקותינו - ובחנם כל מעשי המצות, והנה כאשר בא יבוא זמן הגאולה אז נקבל הגמול בשמחה מרובה.	כן ישראל בגלות, סובלים עול הגלות, ונושאים משא המסים לקיים התורה והמצות, שהם הזרע במשל. ובעת הגאולה שהוא עת הקציר, יבואו אל ארץ ישראל ברנה, וישאו אלומות הטובות שיטיב עמהם האל יתברך, ויצאו מן הגלות בכסף וזהב.	הלוד ילך ובכה וגוי - כך ישראל זורעין לפני הקדוש ברוך הוא צדקה בדמעה בגלות, וברנה יקצרו כשתשלם משכורתם לעתיד.

7. בפסוקים ה-ו, המשורר מתאר תהליך העובר כמעט על כל חקלאי. רש"י, רד"ק ומצודת דוד פירושו באופן די דומה את התהליך הזה **כמשל**. לאור דברי הפרשנים הללו, הסבר בלשונך את המשל והנמשל?

¹ יהושע טו, יט: עכסה מבקשת מאביה כלב בן יפונה לקבל נחלה בארץ הנגב: "וַתֹּאמֶר תְּנֵה לִי בְרָכָה כִּי אֶרֶץ הַנֶּגֶב נִתְתַּנִּי" אך מכיוון שהנגב הוא מקום צחיח ויבש לכן היא מבקשת גם "וְנִתְתַּתָּה לִי גֵלֶת מֵיָם (מעין), וְיִתֶּן לָהּ אֶת גֵּלֶת עֲלִיּוֹת וְאֶת גֵּלֶת תַּחְתִּיּוֹת".